

Waar staat papa? Over grenzen denken¹

Renske Keizer

SOC 12 (2): 201–223

DOI: 10.5117/SOC2016.2.KEIZ

1 Inleiding

Waar staat papa? Wanneer we praten over opvoeding, dan denken we in eerste instantie aan moeders. Dat is in de pedagogiek zo – ik gaf onlangs college over de rol van vaders in een vak dat *non-maternal care* heette – en in de praktijk van alledag.

Figuur 1 Waar staat papa?

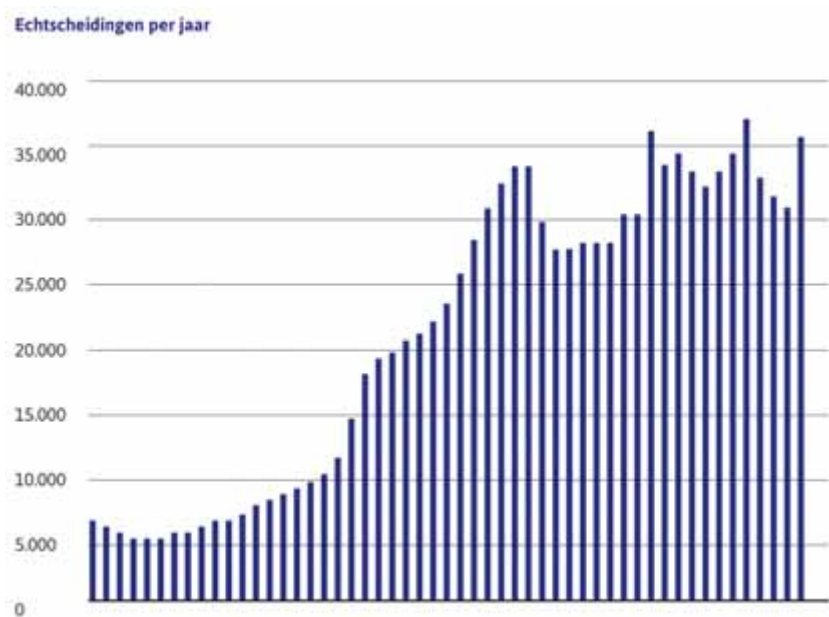
Het hier getoonde plaatje is hiervan een goede afspiegeling. Waarom heeft men niet overblijfouders opgeschreven? Waar staan de vaders? In deze rede wil ik stilstaan bij de rol die vader vervult in de ontwikkeling van zijn kind. Ik zal ingaan op de huidige stand van zaken in de wetenschap (wat is er al bekend?) en uiteenzetten wat ik vind dat nog onderzocht moet worden. Maar voordat ik dat doe, zal ik eerst bespreken welke ontwikkelingen hebben geleid tot meer onderzoek naar de rol van de vader.

Want, het beeld dat ik zojuist heb geschetst, en het getoonde plaatje, is lichtelijk gechargeerd. In de afgelopen jaren heeft zich in het onderzoeksveld namelijk wel degelijk een kentering voorgedaan. Waar vader lange tijd langs de spreekwoordelijke pedagogische zijlijn stond, is hij, door diverse maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen, een steeds cen-

tralere positie in gaan nemen. Dit blijkt uiteraard alleen al uit de aanstelling van een hoogleraar vaderschap.

Laat ik u kort twee maatschappelijke ontwikkelingen schetsen die hebben geleid tot meer onderzoek naar de rol van de vader.

Ten eerste zijn dat de gestegen echtscheidingspercentages (figuur 2). Vanaf de jaren zestig steeg overall, met Amerika voorop, het percentage huwelijken dat in een scheiding eindigde.

Figuur 2 Totaal aantal echtscheidingen per jaar in Nederland over de periode 1950-2010

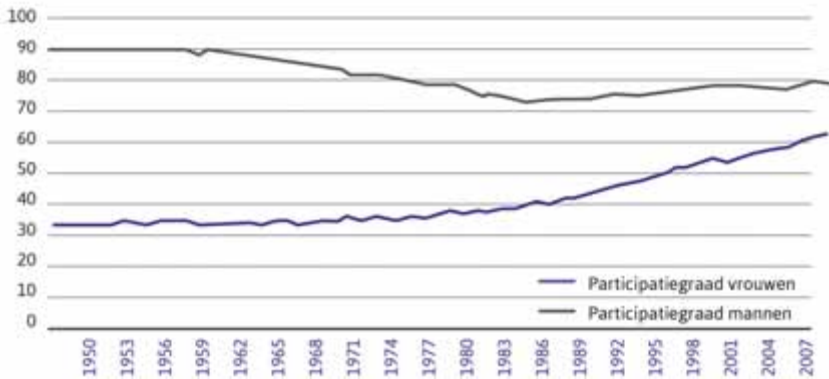
Bron: CBS Statline

In Nederland scheidden er rond 1960 jaarlijks 2 per 1000 gehuwden. In 1980 waren dat er gemiddeld 7,5 (echtscheidingspercentage van 24%), en in 2014 ruim 10 per 1000 gehuwden (echtscheidingspercentage van 40,1%). Bij meer dan de helft van de scheidingen in Nederland zijn minderjarige kinderen betrokken (56% in 2014; CBS Statline 2015a). De meeste van deze kinderen blijven na de scheiding bij hun moeder wonen (CBS Statline 2015b). Dit heeft tot gevolg dat een aanzienlijk aantal kinderen zonder vader of zonder frequent contact met hun vader opgroeit.

Deze gezinnen, door Amerikaanse onderzoekers gelabeld als 'fatherless families' (zie bijv. Blankenhorn 1995), werden op een aantal levensuitkomsten vergeleken met intacte gezinnen. De onderzoekers kwamen tot de

conclusie dat het met de kinderen die opgroeiden zonder vader naar verhouding veel minder goed ging. Door deze bevinding werd er voor het eerst echt op grote schaal aandacht geschonken aan de rol van de vader. De gedachte was: als het met kinderen in gezinnen waar vader ontbreekt relatief slechter gaat, wat is het dan aan de vader en de aanwezigheid van vader, dat zorgt voor gunstige uitkomsten voor kinderen? Met andere woorden: op welke wijze levert vader een positieve bijdrage aan de ontwikkeling van zijn kind?

Naast de gestegen echtscheidingspercentages, steeg sinds de jaren zestig ook de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen (figuur 3), met als gevolg dat er in de opvoeding thuis meer ruimte ontstond voor vader. Door meer egalitaire opvattingen over de taakverdeling en over wat een vader behoort te doen, verschoof de opvatting omtrent 'een goede vader', steeds meer van de traditionele kostwinner naar een betrokken vader die een aanzienlijk deel van de opvoedtaken voor zijn rekening neemt.

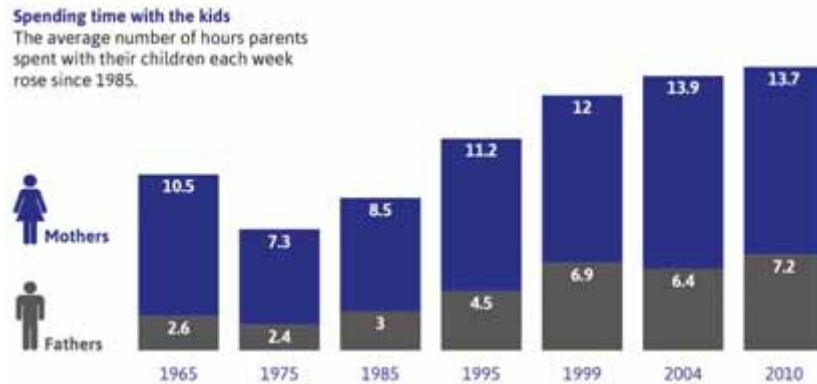
Figuur 3 Arbeidsmarktparticipatie van Nederlandse mannen en vrouwen 1950-2007

Bron: CBS Historische Reeksen

Naar aanleiding van de gestegen arbeidsmarktparticipatie van vrouwen en de meer egalitaire genderrolopvattingen, gingen onderzoekers zich richten op de vraag op welke wijze vaders invulling geven aan hun rol. Welke taken nemen vaders op zich? Hoeveel tijd spenderen vaders aan de opvoeding van hun kinderen? Studies toonden dat de gemiddelde vader in de loop van de jaren meer tijd is gaan besteden aan zijn kinderen (figuur 4; Bianchi 2000).

Figuur 4 toont ook dat niet alleen de tijd die vaders spenderen met hun kinderen, maar ook die van moeders sinds 1975 aanzienlijk is toegenomen; tegenwoordig spenderen moeders gemiddeld genomen nog wel bijna twee

keer zoveel tijd met hun kinderen dan vaders. Het relatieve aandeel van vader ten opzichte van moeder is in de loop van de tijd echter wel toegenomen.

Figuur 4 Gemiddeld aantal uren dat vaders en moeders spenderen met hun kinderen over de periode 1965-2010

Bron: *Journal of Marriage and Family, The Washington Post*

Met de stijging in het aantal uren dat vader besteedt aan zijn kinderen, is de focus in het onderzoek naar de rol van de vader in de ontwikkeling van zijn kind ook verschoven. Van oudsher richtten deze studies zich op de invloed van vader als kostwinner en als meer secundaire opvoeder; onderzoeken toonden dat het inkomen dat vader binnenbracht en de (financiële) steun die hij zijn partner/de moeder van zijn kinderen gaf, een belangrijke bijdrage leverden aan de ontwikkeling van het kind. Tegenwoordig is er meer aandacht voor de rol die vader in de dagelijkse opvoeding speelt, de manieren waarop vader invulling geeft aan het ouderschap en hoe dit samenhangt met de sociaal-emotionele, cognitieve en gedragsontwikkeling van zijn kind.

Veel onderzoekers, zoals onder andere Daniel Paquette, zijn van mening dat vaders de ontwikkeling van hun kinderen op een unieke manier beïnvloeden (Paquette 2004; Grossman et al. 2002; Shannon, Cabrera en Tamis-LeMonda 2007). Deze wetenschappers stellen dat vaders als brug fungeren naar de sociale wereld, dat ze kinderen stimuleren om te exploreren, om te interacteren met anderen buiten de familie, hen angst voor of onwennigheid bij het onbekende doen overkomen en op gecontroleerde wijze leren om risico's te nemen (Grossmann et al. 2002; Paquette 2004).

Studies laten dan ook zien dat vaders, vaker dan moeders, spelletjes

spelen die ruw, spannend en uitdagend zijn (bijv. Hagan en Kuebli 2007), het zogenaamde 'rough-and-tumble play'.

Figuur 5 Rough-and-tumble play

Bron: <http://weknowmemes.com/2012/10/throwing-your-child-in-the-air-how-the-father-sees-it-how-the-mother-sees-it/>

Daarnaast toont onderzoek dat vaders een ander taalgebruik hanteren dan moeders. Waar moeders hun taalgebruik vaak aanpassen aan het niveau van het kind, hanteren vaders vaker complexere zinsconstructies, moeilijker woorden en meer gebiedende wijs (bijv. Pancsofar en Vernon-Feagans 2006). Weer ander onderzoek toont dat vaders een uniek rolmodel zijn voor zoons en dochters; vaders die betrokken zijn bij de opvoeding van hun kind, hebben een grotere kans om een zoon te hebben die ook een aanzienlijk aandeel in de zorgtaken heeft en een dochter die actiever is op de arbeidsmarkt (bijv. Cunningham 2001).

Het algemene patroon dat in de literatuur wordt gevonden is dat vaders die relatief sterk betrokken zijn bij de opvoeding, een goede band hebben met hun kind, veel stoeien, veel praten met en voorlezen aan hun kinderen

en een relatief groot aandeel hebben in de zorgtaken voor hun kinderen, kinderen hebben die betere schoolresultaten behalen, meer vrienden hebben en populairder zijn op schol, minder probleemgedrag vertonen en een hogere zelfwaardering rapporteren (Cabrera en Tamis-LeMonda 2012; Sarkadi et al. 2008).

Maar zijn deze resultaten enkel voorbehouden aan vaders? Hebben vaders een 'unieke' invloed? Er zijn wetenschappers die menen van niet. Zij denken dat verschillen in resultaten voor vaders en moeders slechts een reflectie zijn van verschillen in rolverdeling tussen ouders, en niet een reflectie van echte verschillen tussen vaders en moeders (Fagan et al. 2014). Om een voorbeeld te geven: er zijn wetenschappers die suggereren dat vaders niet doelbewust complexere taal hanteren in gesprekken met hun kinderen, maar dat zij simpelweg minder goed op de hoogte zijn van het actuele taalniveau van hun kind dan de moeder, die gemiddeld genomen meer tijd doorbrengt met het kind.

Volgens verschillende onderzoekers (Cabrera et al. 2014; Hallers-Haalboom 2015) hangt de invloed die ouders hebben op de ontwikkeling van hun kind dan ook niet zozeer af van het geslacht van de ouder, maar veel meer van de genderrol die op zich wordt genomen. Effecten die nu worden toegeschreven aan de vader moeten volgens de onderzoekers eigenlijk worden toegeschreven aan de ouder die meer de secundaire opvoedrol voor zijn of haar rekening neemt. Verschillen in de invloed van de betrokkenheid van vaders en moeders zouden dan ook afhangen van de context; deze verschillen worden verondersteld het grootst zijn in gezinnen met een traditionele verdeling van taken, en het kleinst in gezinnen met de meest egalitaire verdeling.

Tot op heden is de vraag *wanneer* vaders de grootste invloed hebben op de ontwikkeling van hun kind nog maar mondjesmaat onderzocht. Het meeste vaderschapsonderzoek richt zich op de vragen *wat* de vader doet en welke invloed dat gedrag heeft op de ontwikkeling van het kind. Onderbelicht zijn de *omstandigheden* waaronder de invloed van vader op de ontwikkeling van hun kind nu het grootst dan wel kleinst is. Tot op heden is er weinig oog geweest voor de bredere context waarin vaders opereren – context die het gedrag van vader en de invloed van vader op de ontwikkeling van het kind kan beïnvloeden. Ik wil in deze rede en als hoogleraar vaderschap vooral de nieuwsgierigheid naar dit vraagstuk aanwakkeren.

2 Over grenzen denken

Op dit punt wil ik graag even terugkeren naar de titel van mijn oratie. Om goed te begrijpen waar papa staat en onder welke omstandigheden vaders de grootste invloed hebben op de ontwikkeling van hun kinderen, is het mijns inziens belangrijk om óver grenzen te denken. Meer specifiek: om een aantal grenzen te overstijgen:

- de grenzen van de disciplines,
- de grenzen van de vader-kind relatie,
- de grenzen van de vroege jeugd,
- de landsgrenzen.

Het over grenzen denken in het kader van de rol die vader vervult in de ontwikkeling van het kind doe ik aan de hand van het levensloopperspectief (Elder 1994). Het interdisciplinaire levensloopperspectief is zeer geschikt om ons licht te laten schijnen op de omstandigheden waaronder vaders invloed hebben op de ontwikkeling van hun kind, omdat individueel gedrag in dit perspectief wordt gezien als ingebed in dynamische, van elkaar afhankelijke levenscontexten; het gedrag dat een individu vertoont en de invloed van dit gedrag is volgens het levensloopperspectief afhankelijk van de eigen middelen die het individu tot zijn beschikking heeft, eigenschappen van zijn directe sociale omgeving, de levensfase waarin hij zich begeeft, en de plaats en tijd waar hij zich bevindt. Gebruik makend van inzichten uit het levensloopperspectief zal ik uiteenzetten waarom het overstijgen van de vier genoemde grenzen essentieel is om ons inzicht in de rol van de vader te vergroten.

3 Discipline-overstijgend denken

Om goed inzicht te krijgen in de rol die vader vervult in de ontwikkeling van kinderen, is het mijns inziens essentieel om ons buiten de grenzen van de verschillende disciplines te begeven.

Zoals ik in het begin van deze rede heb aangegeven, stonden vaders lange tijd langs de pedagogische zijlijn. Het belang van de rol van de vader in de ontwikkeling van het kind is een onderwerp dat pas recentelijk aandacht heeft gekregen in de pedagogische literatuur. Maar: de blinde vlek voor vaders strekt zich niet over alle disciplines uit. In de sociologie, en in het bijzonder de stratificatieliteratuur, spelen vaders namelijk al decennia lang een centrale rol.

Vanuit sociologisch oogpunt wordt verondersteld dat vaders de ontwikkeling van hun kinderen voornamelijk via de intergenerationele overdracht van economische, sociale en culturele hulpbronnen beïnvloeden. In de sociologische stratificatieliteratuur worden het opleidingsniveau en de sociaaleconomische status van de vader dan ook vaak als belangrijkste indicator gezien voor de sociale klasse van het gezin. Psychologische eigenschappen of specifieke gedragingen van vaders worden vaak genegeerd of over het hoofd gezien. Hiervoor wordt als argument gegeven dat deze kenmerken geen zelfstandige betekenis hebben wanneer zij (grotendeels) gecreëerd worden door de sociale processen die worden bestudeerd. Verschillen in specifieke gedragingen van vaders en de effecten van dit gedrag op de ontwikkeling van kinderen worden 'slechts' verbonden aan de sociale klasse van deze vaders.

Het meeste pedagogisch en psychologisch onderzoek, daarentegen, houdt weinig tot geen rekening met de structurele mogelijkheden en belemmeringen die het handelen van vaders beïnvloeden (Settersten 2009). Zij bestuderen juist die eigenschappen die sociologen niet centraal stellen: de psychologische eigenschappen van vaders, hun opvoedingsstijl en -gedrag, hun percepties, geloven en persoonlijke doelen.

Zowel de sociologische invalshoek als die van de pedagogen en ontwikkelingspsychologen benadrukken belangrijke manieren waarop vaders de ontwikkeling van hun kinderen zouden kunnen beïnvloeden. Maar deze invalshoeken ontberen ieder ook belangrijke zaken. Processen als individualisering, ontzuiling en flexibilisering doen vragen rijzen ten aanzien van het kleine aandeel eigen handelen dat sociologen toeschrijven aan vaders. Ontwikkelingspsychologen en pedagogen kunnen juist worden bekritiseerd voor het feit dat zij gedrag, percepties, attitudes en doelstellingen zien als op zichzelf staand en onafhankelijk van structurele mogelijkheden en beperkingen (Settersen 2009).

Juist door inzichten uit beide disciplines te verenigen kan ons inzicht in de omstandigheden waaronder vaders de grootste invloed hebben op de ontwikkeling van hun kind worden verrijkt. Het concept 'agency in structure' uit het levensloopperspectief, biedt nuttige handvaten om de inzichten uit de sociologie, pedagogiek en ontwikkelingspsychologie te verenigen.

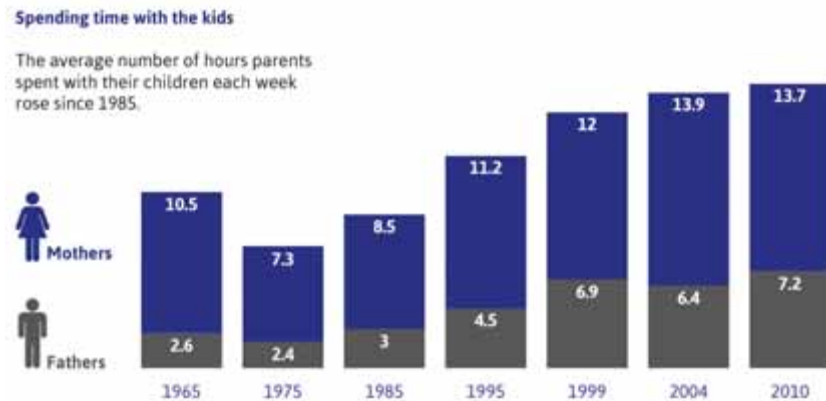
Figuur 6 Agency in structure

Bron: <http://www.tlainc.com/articl6i.htm>

Het levenslopperspectief stelt dat individuen actief handelen; zij zijn niet slechts een doorgeefluik voor sociale structuren, maar geven ook vorm aan deze structuren door zelf beslissingen te nemen en zich op bepaalde wijzen te gedragen. Echter, de mate waarin mensen zelf keuzes kunnen maken en hun leven en levensloop vorm kunnen geven, hangt samen met de hulpbronnen en steun die het individu tot zijn of haar beschikking heeft – in de vorm van economisch, cultureel en sociaal kapitaal. Wat het levenslopperspectief hiermee benadrukt is dat individuen hun eigen levensloop en levensuitkomsten kunnen construeren en aanpassen, maar ook dat sommigen hierin meer succesvol zijn dan anderen.

Passen we dit toe op de betrokkenheid van vaders en de invloed die vaders kunnen hebben op de ontwikkeling van hun kinderen, dan kan worden gesteld dat sommige vaders, beïnvloed door culturele en morele kaders, die op hun beurt worden gevormd door klasse, context en de gepercipieerde mogelijkheden en beperkingen, meer betrokken kunnen zijn bij hun kinderen en in staat zijn om een grotere invloed uit te oefenen op de ontwikkeling van hun kinderen, dan andere vaders.

Laten we, met dit in ons achterhoofd, terugkeren naar de figuur die ik liet zien wat betreft de stijgende trend in de betrokkenheid van vaders in de opvoeding van hun kinderen.

Figuur 7 Gemiddeld aantal uren dat vaders en moeders spenderen met hun kinderen over de periode 1965-2010

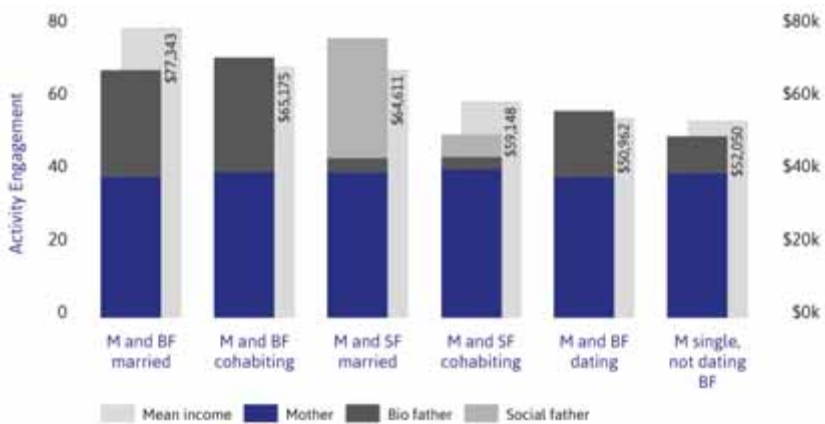
Bron: *Journal of Marriage and Family, The Washington Post*

Het getoonde gemiddelde maskeert namelijk ongelijkheden die achter de verbetering in het gemiddelde schuil gaan. De eerder besproken stijgingen in het echtscheidingspercentage en de arbeidsmarktparticipatie van vrou-

wen hebben namelijk tot twee tegengestelde ontwikkelingen geleid; de hoge scheidingspercentages zorgen ervoor dat sommige vaders *minder* betrokken kunnen zijn in het leven van hun kinderen, terwijl de arbeidsmarktparticipatie en meer egalitaire opvattingen over de rolverdeling van mannen en vrouwen juist ruimte heeft gegeven aan vaders in intacte gezinnen om *meer* betrokken te zijn bij de opvoeding van hun kinderen.

Het hebben, en dus kunnen profiteren van, een betrokken vader is niet iets is dat evenredig verdeeld is in de samenleving. Tegenwoordig hebben mensen uit lagere sociale klassen een grotere kans om te scheiden dan mensen uit de hogere sociale klassen. Hoger opgeleide vaders, met aanzienlijke inkomens, en hulpbronnen, stabiele carrières en een stabiel gezinsleven, zijn in de afgelopen jaren in staat geweest om hun rol als vader uit te breiden buiten het kostwinnerschap. Lager opgeleide vaders, daarentegen, hebben zich, door echtscheiding, werkloosheid en relatief slechtere relaties met de moeder van hun kinderen vaker gedeeltelijk moeten terugtrekken uit hun vaderrol (Perelli-Harris et al. 2011; Roy 2014). Deze verschillende ontwikkelingen hebben geleid tot een zogenoemde *polarisatie* in de betrokkenheid van vaders (bijv. Furstenberg 1988; Settersten en Cancel-Tirado 2010).

Het gevolg van deze twee tendensen is dat er een groeiende kloof aan het ontstaan is tussen kinderen uit de hogere klassen die kunnen profiteren van zowel de hulpbronnen als de tijdsinvestering van hun beider biologische ouders, en kinderen uit de lagere sociale klassen die dit ontberen. Sara McLanahan noemt dit bredere fenomeen ‘children’s diverging destinies’.

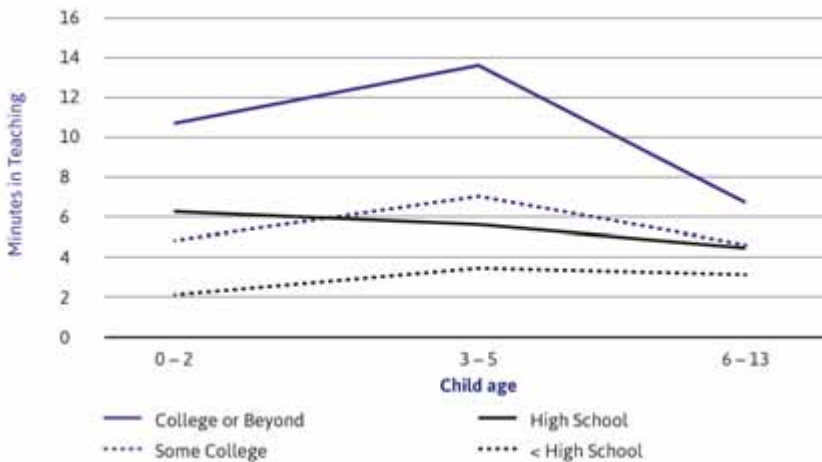

*Figuur 8 Verschillen tussen ouders in hulpbronnen en tijdsinvestering naar
famielstructuur*

Bron: Carlson & Berger, 2013

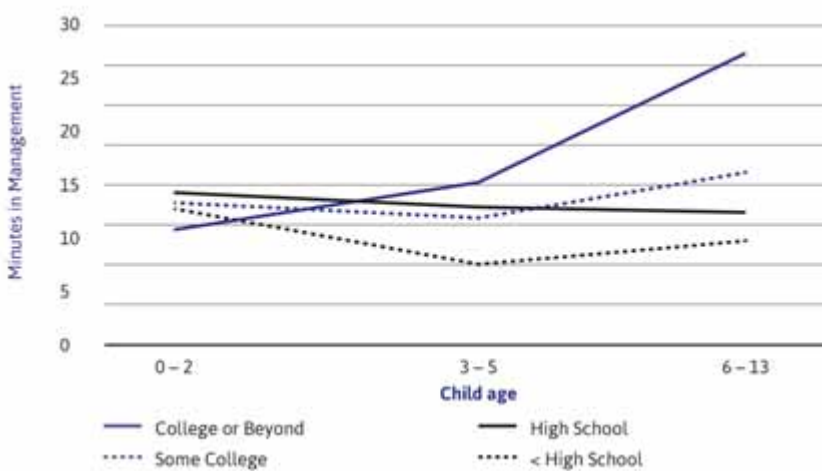
Deze kloof tussen kinderen uit laag- en hoogopgeleide gezinnen in hulpbronnen en tijdsinvestering wordt verder versterkt door verschillen in de wijze waarop deze groepen ouders invulling geven aan deze tijd (Lareau 2000, 2011; Park en Lau 2015). Hoger opgeleide ouders zijn zich meer bewust van het belang van het investeren van tijd in juist *die* opvoedtaken die het sociale, economische en culturele kapitaal van hun kinderen doen groeien (Lareau 2000; Hsin en Felfe 2014; Kitterod 2002). Hoger opgeleide ouders worden ook verondersteld sensitiever te zijn ten aanzien van wat het kind nodig heeft en hun opvoedingsgedrag daarop aan te passen (Kalil en Mayer 2016). Het meeste onderzoek naar dit fenomeen heeft zich echter gericht op moeders.

Onderzoek van Ariel Kalil en haar collega's toont dat hoogopgeleide moeders meer tijd investeren in aspecten van de opvoeding die samenhangen met betere cognitieve prestaties; hoogopgeleide moeders besteden ten opzichte van lager opgeleide moeders meer tijd aan het onderwijzen van hun kinderen en het monitoren en managen van het leven van hun kinderen (figuur 9 en 10).

Figuur 9 Aantal minuten dat moeders besteden aan het onderwijzen van hun kinderen, naar opleidingsniveau

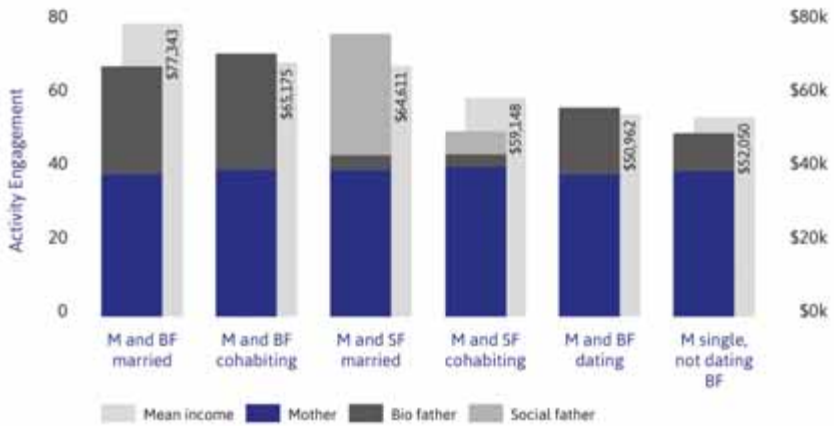
Bron: Kalil, Ryan & Corey (2012)

Figuur 10 Aantal minuten dat moeders besteden aan het monitoren/managen van hun kinderen, naar opleidingsniveau

Bron: Kalil, Ryan & Corey (2012)

Gezien de eerder genoemde polarisatie die aan het optreden is in betrokken vaderschap, lijkt het zo dat de voordelen van het hebben van een betrokken vader bij de opvoeding steeds sterker een privilege wordt voor kinderen uit de hogere sociale klassen (Settersten en Cancel-Tirado 2010). En kijken we nogmaals naar de figuur met verschillen in economische hulpbronnen en tijdsinvestering in de opvoeding, dan zien we dat moeders over de verschillende familiestructuren heen nagenoeg evenveel tijd investeren in de opvoeding. Bij vaders echter, zien we veel grotere verschillen. Dit suggereert dat vaders een grote invloed, wellicht zelfs groter dan die van moeders, hebben op het vergroten van klassenverschillen in kinduitkomsten. Vragen die tijdens mijn hoogleraarschap dan ook centraal staan, zijn: onder welke omstandigheden hebben vaders de grootste invloed op de ontwikkeling van hun kinderen? En: op welke wijze spelen vaders een rol in het ontstaan en het bestendigen van ongelijkheden tussen kinderen?

*Figuur 11 Verschillen tussen ouders in hulpbronnen en tijdsinvestering naar
familiestructuur*

Bron: Carlson & Berger, 2013

Samen met Nicole Lucassen en Henning Tiemeier heb ik een eerste, voorzichtige, antwoord gegeven op deze tweede vraag voor wat betreft de cognitieve ontwikkeling van kinderen, gebruik makend van de Rotterdamse Generation R data. In lijn met onze verwachtingen kwam naar voren dat verschillen in sociale klasse tussen vaders (gemeten aan de hand van opleidingsniveau) sterk samenhangen met verschillen in de mate waarin vaders een aandeel op zich namen in de zorgtaken voor hun kinderen. De mate waarin vaders een evenredig aandeel hadden in de zorgtaken had, op zijn beurt, een sterke positieve invloed op de cognitieve ontwikkeling van het kind. Samenvattend lijkt dit onderzoek een eerste bewijs te geven voor het idee dat kinderen baat hebben bij een betrokken vader en dat dit effect tegelijkertijd, op het niveau van de samenleving, verschillen in cognitieve uitkomsten tussen kinderen vergroot, omdat het hebben van een betrokken vader niet evenredig verdeeld is in de samenleving.

4 De grens van de vader-kind relatie overstijgen: *linked lives*

Het levensloopperspectief legt, zoals gezegd, nadruk op de wisselwerking tussen zelf handelen en structuur, en biedt daarmee handvaten om inzichten uit meerdere disciplines te verenigen. Dit perspectief is essentieel om ons inzicht te vergroten in de omstandigheden waaronder vader de

grootste invloed heeft op de ontwikkeling van het kind, en in de rol van de vader in de overdracht van ongelijkheid (Roy 2014). Het levensloopperspectief biedt daarnaast ook handvaten bij het overstijgen van de andere grenzen die ik hier wil bespreken: de grenzen van de vader-kindrelatie, de grenzen van de vroege jeugd, en de landsgrenzen.

Figuur 12 Linked lives

Bron: <http://www.lovingday.org/events-all-year/stepfamily-day>

Onderzoek naar de rol van de vader in de ontwikkeling van het kind richt zich nog te vaak enkel op deze twee figuren, de vader en zijn kind. Deze enge blik beperkt ons in ons begrip van de rol die vader speelt in de ontwikkeling van het kind. Verschillende onderzoekslijnen suggereren namelijk dat vader-kindrelaties afhankelijk zijn van relaties tussen vader en moeder, tussen moeder en kind en relaties buiten het gezin. Recent onderzoek toont dat vaders een complementaire of beschermende invloed kunnen hebben in de context van het bredere gezin (Cabrera et al. 2014), bijvoorbeeld wanneer de betrokkenheid van moeder laag is of van mindere kwaliteit (bijv. Altenberger et al. 2014). Andere studies laten zien dat moeders een poortwachtersrol vervullen en de betrokkenheid van vader bij het kind kunnen aanmoedigen of juist tegenhouden (Keizer 2015; Zvara, Schoppe-Sullivan en Kamp Dush 2013). Ook hebben onderzoekers laten zien dat de aanwezigheid en het gedrag van stiefvaders een sterke invloed heeft op de betrokkenheid van de biologische vader (Carlson en Berger 2013).

Deze bevindingen onderstrepen het belang van oog hebben voor de bredere familiecontext waarin vader en kind zich begeven (bijv. Cabrera et al. 2007; 2014; Malmberg en Flouri 2011; Sameroff en MacKenzie 2003; Schacht, Cummings en Davies 2009). Dit idee past goed binnen de notie 'linked lives' van het levensloopperspectief. Dit concept benadrukt dat levens met elkaar samenhangen, dat ervaringen op het niveau van de samenleving en het individu met elkaar verbonden zijn door familie en door sociale relaties, en dat we door ons eigen handelen invloed uitoefenen op

de levens van anderen en eveneens door deze levens worden beïnvloed (Bengtson en Allen 1993; Elder 1991).

In hoeverre beïnvloedt de bredere familiecontext nu de invloed van vader op de ontwikkeling van zijn kind? Samen met Loes van Gelderen-Van Rijn en Corinne van Duijvenbode heb ik een eerste aanzet gedaan om deze vraag te beantwoorden. Ons onderzoek, gebruik makend van de Social Development of Adolescent data, toont dat de invloed die vader heeft op het zelfvertrouwen van zijn adolescente dochter afhangt van de relatiekwaliteit tussen de ouders. Naarmate de relatiekwaliteit tussen de ouders slechter wordt, wordt de positieve relatie tussen het hebben van een betrokken vader en het zelfvertrouwen van zijn adolescente dochter sterker. Dit suggereert dat de betrokkenheid van vader een bufferende werking heeft. Dergelijke inzichten kunnen enkel worden verkregen door oog te hebben voor de bredere context waarin vader en kind zich begeven.

Maar het is niet alleen essentieel om informatie over de bredere familiecontext te hebben voor een goed begrip van de invloed die vader heeft op de ontwikkeling van het kind; dergelijke informatie is ook onontbeerlijk om te weten te komen welke rol vader speelt in de overdracht van ongelijkheid – het eerder aangestipte ‘diverging destinies’ fenomeen. Vanwege de toename in homogamie naar opleidingsniveau (Cherlin 2010; Komter, Keizer en Dykstra 2012), is het aannemelijk dat sociaaleconomische ongelijkheden binnen families geconcentreerd zijn (Mare 2011); ouders zijn vaak of beiden hoogopgeleid of beiden laagopgeleid. Voor een goed begrip van de rol die vaders spelen in de intergenerationele overdracht van ongelijkheid is het daarom belangrijk om niet alleen te weten wat de sociaaleconomische achtergrond en betrokkenheid van vaders zelf is, maar ook deze informatie van moeders in ogenschouw te nemen. Dit stelt ons in staat te onderzoeken hoe uniek vader is in de intergenerationele overdracht van ongelijkheid.

5 Verder kijken dan de vroege jeugd: *cumulative contingencies*

Het meeste onderzoek dat ik tot dusverre heb aangehaald in deze rede heeft zich gericht op de invloed van vaders op het jonge kind. Deze focus is kenmerkend voor de gehele vaderschapsliteratuur. Dat is opmerkelijk; de rol van de vader en de invloed die vaders op de ontwikkeling van hun kinderen kunnen hebben, stopt immers niet wanneer kinderen naar school

gaan. Ik ben van mening dat de nadruk op de invloed van vader op de jonge jaren van het kind een belangrijke tekortkoming is in de literatuur.

Figuur 13 Vader en zoon

Bron: <http://edition.cnn.com/2015/08/11/asia/gallery/hina-father-son-same-picture-three-decades/>

Ten eerste leidt de blik op het jonge kind waarschijnlijk tot een onderschatting van de invloed van vaders. Ondanks dat leeftijdsgenoten steeds belangrijker worden naarmate een kind groter wordt en de (pre)puberteit bereikt (Brown 2004), suggereert onderzoek dat de betrokkenheid van vaders *relatief* (ten opzichte van moeders) belangrijker wordt in de adolescentiefase ten opzichte van de kinderjaren (Cabrera en Tamis-LeMonda 2012). Deze hypothese wordt ondersteund door onderzoek dat laat zien dat de adolescentiefase een periode is waarin veel van de kinduitkomsten die geassocieerd worden met het opvoedgedrag van vader, zich gaan manifesteren of ontwikkelen, zoals empathie, emotieregulatie en delinquentie (bijv. Miklikowska, Duriez en Soenens 2011).

Ten tweede, en dit is gerelateerd aan het begrip 'cumulative contingencies' uit het levensloop-perspectief (O'Rand 2002), is het mogelijk dat verschillen in de positieve (en negatieve) invloeden van vaders over tijd groter worden. Het begrip cumulatieve voor-/nadelen stelt dat eerdere levensloopbeslissingen, mogelijkheden en beperkingen latere levensuitkomsten bepalen. Deze cumulatieve effecten kunnen zowel op het cohort-/generatieniveau spelen, als op het individuele/familieniveau. De timing en de condities waaronder eerdere levensloopgebeurtenissen en gedragingen zich afspelen kunnen een kettingreactie van ervaringen, gedragingen en uitkomsten met zich mee brengen voor individuen en gehele families (bijv. Kalmijn 2015b). Dit langetermijnperspectief op de rol van vaders in de ontwikkeling van kinderen kan zeer waardevol zijn voor het begrip van

de instandhouding van ongelijkheid en ook voor het creëren van effectief sociaal beleid.

Het is mogelijk dat de geschetste cumulatieve effecten hun oorsprong vinden in verschillen in de betrokkenheid van vaders. Meer specifiek, in verschillen in de mate waarin de vader in staat is om zijn gedrag aan de passen aan de wensen en behoeftes van zijn kind. Als een kind groter wordt en zich ontwikkelt, dan vereist het gedrag van ouders binnen de ouder-kindrelatie ook verandering om tegemoet te blijven komen aan de wensen en noden van het kind en in andere gevallen hier juist weerstand tegen te bieden. Bepaalde gedragingen van vader die heel gunstig waren voor het kind in de basisschoolleeftijd, kunnen mogelijk contraproductief zijn in de adolescentiefase. De mate waarin ouders in staat zijn om hun gedrag aan te passen en hun kind te monitoren wordt verondersteld sterk samen te hangen met sociale klasse en de aanwezigheid van sociaal, economisch en cultureel kapitaal (Kalil, Ryan en Corey 2012). Ouders uit lagere sociale klassen zouden in dit licht minder mogelijkheden en kunde ter beschikking hebben om hun gedrag en betrokkenheid aan te passen. Dit suggereert dat, over tijd, een Mattheuseffect zou kunnen ontstaan (Merton 1968), waarbij enkel of voornamelijk vaders uit de hogere sociale klassen in staat zijn om van positieve waarde voor hun kinderen te blijven door hun kind adequaat in de gaten te blijven houden en de kwaliteit en kwantiteit van hun opvoedgedrag bij te stellen naar de behoeftes van het kind. Dit idee hangt samen met de notie van 'developmental gradient' van Kalil, Ryan en Corey (2012) en suggereert dat de intergenerationele overdracht van ongelijkheid van vaders op hun kinderen sterker wordt naarmate kinderen ouder worden.

In de komende jaren hoop ik deze hypothese, op basis van de Longitudinal Study of Australian Children, samen met onder andere postdoctoraal onderzoeker Caspar van Lissa, grondig te toetsen.

6 Over de landsgrens: *lives in context*

Op dit punt beland heb ik al een aantal grenzen van het onderzoeksveld naar de rol van vaders in de ontwikkeling van hun kinderen behandeld: de grenzen van de disciplines, de grenzen van de vader-kindrelatie, en de grenzen van de vroege jeugd. De enige grens die ik nu nog met u wil bespreken is de landsgrens. Het onderzoek naar vaderschap kenmerkt zich door een sterk Anglo-Amerikaanse focus; de overgrote meerderheid van de studies is uitgevoerd in Amerika, Engeland of Australië. Dit beperkt

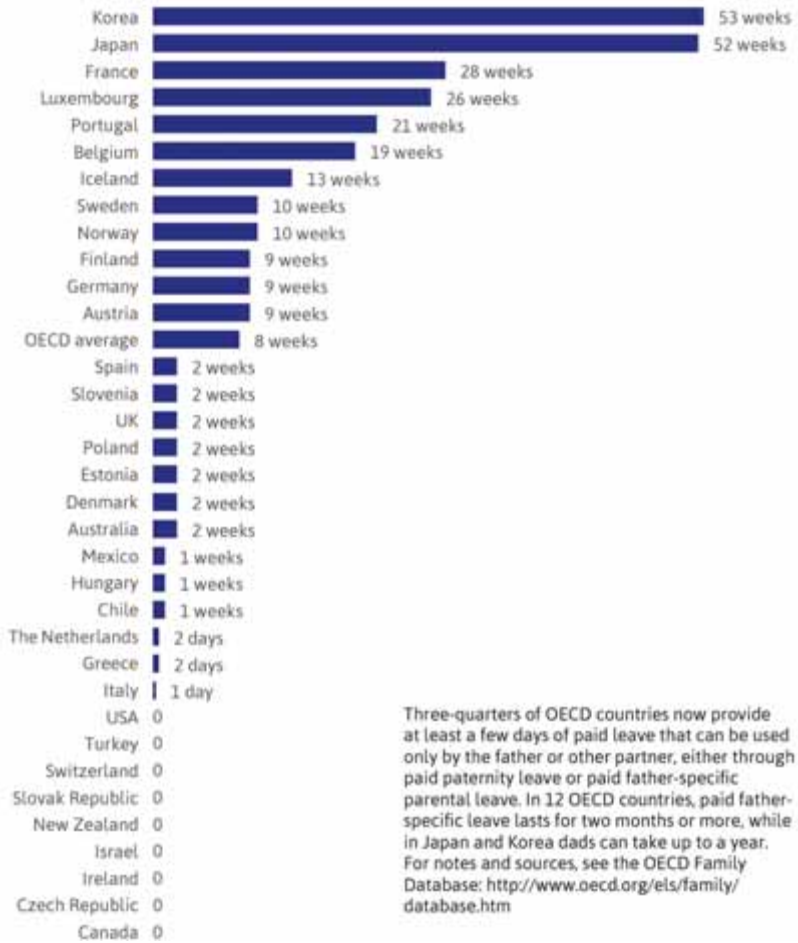
mijns inziens ons inzicht in de invloed die vaders hebben op de ontwikkeling van hun kinderen en specifiek de rol die vaders spelen in de intergenerationele overdracht van ongelijkheid.

De mate waarin ongelijkheden in kinduitkomsten worden verkleind, hangt waarschijnlijk sterk af van de mate waarin verzorgingsstaten proberen ongelijkheden te verkleinen in de hulpbronnen die families ter beschikking hebben om te investeren in hun kind (Cooke en Baxter 2010; Esping-Andersen et al. 2012; Saraceno en Keck 2010).

Wederom biedt het levensloopperspectief een mooi interpretatiekader, en wel met de notie 'lives in context'. Dit concept benadrukt dat de levensloop van een individu ingebed is in, en veranderd wordt door, de condities en gebeurtenissen die plaatsvinden in de periode en op de locatie waarin deze persoon zich begeeft (Mayer 2009). Wetten en ideologieën vormen de percepties en keuzes van mensen en zijn daarom in staat levenslopen te veranderen. Wetten en beleid creëren ook condities die ongelijkheid kunnen verminderen of juist verscherpen (Javornik 2014). Om u een voorbeeld te geven: onderzoekers hebben aangetoond dat meer overheidssteun in de vorm van vaderschapsverlof en belastingvoordeel wat betreft kinderopvang de kloof in cognitieve uitkomsten tussen kinderen uit eenoudergezinnen en tweeoudergezinnen aanzienlijk kan verkleinen (Pong et al. 2003).

Ook dit perspectief op de rol van vaders in de ontwikkeling van kinderen kan zeer waardevol zijn om te kunnen begrijpen hoe ongelijkheid in stand wordt gehouden en kan zeer waardevol zijn voor het creëren van effectief sociaal beleid. Kijken we immers naar het huidige beleid in Nederland wat betreft ouderschaps- en vaderschapsverlof, dan is het aannemelijk om te stellen dat dit beleid eerder ongelijkheid tussen gezinnen vergroot dan verkleint; enkel ouders met aanzienlijke financiële middelen en stabiele carrières zijn in staat om onbetaald verlof op te nemen.

Als hoogleraar ga ik cross-nationaal vergelijkend onderzoek doen naar de invloed van vaders op de ontwikkeling van hun kinderen om zo een beter begrip te krijgen van de wijze waarop verschillen tussen landen (in beleid, cultuur en wetgeving) de intergenerationele overdracht van ongelijkheid tussen vaders en hun kinderen kan verkleinen of juist doet vergroten.

Figuur 14 Verschillen in vaderschapsverlof tussen landen

7 Conclusie

Als hoogleraar vaderschap zal ik mij de komende jaren inzetten om een nieuw interdisciplinair onderzoeksveld op te zetten dat inzichten vanuit de sociologische stratificatieliteratuur integreert in de pedagogische en ontwikkelingspsychologische literatuur omtrent de rol van vaders in de ontwikkeling van kinderen. Door onderzoek te doen naar de omstandigheden waaronder vaders de grootste invloed hebben op de ontwikkeling van hun kinderen hoop ik een bijdrage te kunnen leveren aan de groeiende vaderschapsliteratuur.

Wat ik in deze rede heb willen benadrukken is dat we, om goed te begrijpen waar papa staat, en onder welke omstandigheden vaders de grootste invloed hebben op de ontwikkeling van hun kinderen, buiten de gebaande paden moeten denken, buiten de grenzen van disciplines, familierelaties, tijd en ruimte. Door ons licht te laten schijnen op de wisselwerking tussen sociale structuur, familie-omgeving en het gedrag van vaders creëren we niet alleen een beter begrip van de rol die vaders spelen, maar bieden we beleidsmakers ook handvaten om beleid te ontwikkelen dat beter aansluit bij de wensen en noden van vaders, moeders, kinderen, gezinnen en samenlevingen.

Noot

1. Dit is een licht bewerkte versie van de inaugurele rede uitgesproken op 15 april 2016 bij de openbare aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Pedagogiek, in het bijzonder de rol en pedagogische betekenis van vaderschap, aan de Universiteit van Amsterdam.

Literatuur

- Altenburger, L., S. Schoppe-Sullivan, T. Settle, C. Kamp Dush, J. Sullivan en D. Bower (2014) Expectant fathers' intuitive parenting: Associations with parent characteristics and postpartum positive engagement. *Infant Mental Health Journal*, 35(5): 409-421.
- Bengston, V.L. en K.R. Allen (1993) The life course perspective applied to families over time. In: P.G. Boss, W.J. Doherty, R. LaRossa, W.R. Schumm en S.K. Steinmetz (red.) *Sourcebook of family theories and methods: A contextual approach*. New York: Plenum Press, 469-499.
- Bianchi, S.M. (2000) Maternal employment and time with children: Dramatic change or surprising continuity? *Demography (pre-2011)*, 37(4): 401-414.
- Blankenhorn, D. (1995) *Fatherless America: Confronting Our Most Urgent Social Problem*. New York: HarperCollins.
- Brown, B. (2004) Adolescents' relationships with peers. In: R. Lerner en L. Steinberg (red). *Handbook of Adolescent Psychology*. New York: Wiley.
- Cabrera, N., H.E. Fitzgerald, R.H. Bradley en L. Roggman (2007) Modeling the dynamics of paternal influences on children over the life course. *Applied Developmental Science*, 11(4): 185-189.
- Cabrera, N., H.E. Fitzgerald, R.H. Bradley en L. Roggman (2014) The ecology of father-child relationships: An expanded model. *Journal of Family Theory & Review*, 6: 336-354.
- Cabrera, N.J. en C.S. Tamis-LeMonda (2012) *Handbook of Father Involvement*. Milton Park: Taylor & Francis.
- Carlson, M.J. & L.M. Berger (2013) What Kids Get from Parents: Packages of Parental Involvement Across Complex Family Forms. *Social Service Review*, 87(2): 213-249.
- CBS Statline (2015a) *Huwelijksontbindingen; door echtscheiding en door overlijden*. Verkregen op 1

november, statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=37425ned&D1=3-9&D2=0,10,20,30,40,50,%28l-1%29-l&VW=T.

- CBS Statline (2015b) *Echtscheiding; leeftijdsverschil, kinderen, geboorteland, huwelijksduur*. Verkegen op 1 november, statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=6006oned&D1=0-110&D2=14-18&VW=T.
- Cherlin, A.J. (2010) Demographic trends in the United States: A review of research in the 2000s. *Journal of Marriage and Family*, 72: 403-419.
- Cooke, L.P. en J. Baxter (2010) 'Families' in international context: Comparing institutional effects across western societies. *Journal of Marriage and Family*, 72(3): 516-536.
- Cunningham, M. (2001) Parental influences on the gendered division of housework. *American Sociological Review*, 66(2): 184-203.
- Elder Jr., G.H. (1991) Lives and social change. In: W. Heinz (red.) *Theoretical advances in life Course research*. Weinheim: Deutscher Studien, 58-86.
- Elder Jr., G.H. (1994) Time, human agency, and social change: Perspectives on the life course. *Social Psychology Quarterly*, 57(1): 4-15.
- Ermisch, J., M. Jantti en T.M. Smeeding (2012) *From parents to children: The intergenerational transmission of advantage*. New York: Russell Sage.
- Esping-Andersen, G., B. Nolan, C. Whelan, B. Maitre en S. Wagner (2012) The role of social institutions in intergenerational mobility. In: R. Smeeding, R. Erikson and M. Jantti (red.) *Persistence, Privilege and Parenting*. New York: Russel Sage Foundation, 331-368.
- Fagan, J., R. Day, M.E. Lamb en N.J. Cabrera (2014) Should researchers conceptualize differently the dimensions of parenting for fathers and mothers? *Journal of Family Theory & Review*, 6: 390-405.
- Fong-Ruey, L. en J. Brooks-Gunn (1993) Patterns of Low-Birth-Weight Children's Cognitive Development. *Developmental Psychology*, 29(6): 1024-1035.
- Furstenberg Jr., F.F. (1988) Good dads – bad dads: Two faces of fatherhood. In A.J. Cherlin (red.), *The Changing American Family and Public Policy*. Washington: Urban Institute, 193-218.
- Grossmann, K., K.E. Grossmann, E. Fremmer-Bombik, H. Kindler, H. Scheuerer-Englisch en P. Zimmerman (2002) The uniqueness of the child-father attachment relationship: Fathers' sensitive and challenging play as the pivotal variable in a 16-year longitudinal study. *Social Development*, 11(3): 307-331.
- Hagan, L.K. en J. Kuebli (2007) Mothers' and fathers' socialization of preschoolers' physical risk taking. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 28(1): 2-14.
- Hallers-Haalboom, L. (2015) *Mothers and fathers: Parenting practices in families with two children*. Leiden: Universiteit Leiden, proefschrift.
- Javornik, J. (2014) Measuring state de-familialism: Contesting post-socialist exceptionalism. *Journal Of European Social Policy*, 24(3): 240-257.
- Kalil, A. en S.E. Mayer (2016) Understanding the importance of parental time with children: Comment on Milkie, Nomaguchi, and Denny (2015). *Journal of Marriage and Family*, dx.doi.org/10.1111/jomf.12261.
- Kalil, A., R. Ryan en M. Corey (2012) Diverging destinies: Maternal education and the developmental gradient in time with children. *Demography*, 49(4): 1361-1383.
- Kalmijn, M. (2015) How childhood circumstances moderate the long-term impact of divorce on father-child relationships. *Journal of Marriage and Family*, 77(4): 921-938.
- Keizer, R. (2015) Which men become involved fathers? The impact of men's own attitudes on Paternal involvement in the Netherlands. *International Sociological Review, special issue*. DOI: 10.1080/03906701.2015.1078531.
- Keizer, R. en A.E. Komter (2015) Are "equals" happier than "less equals"? A couple-analysis of similarity and well-being. *Journal of Marriage and Family*. DOI: 10.1111/jomf.12194.

- Kitterod, R.H. (2002) Mothers' housework and childcare: Growing similarities or stable inequalities? *Acta Sociologica*, 45: 127-149.
- Komter, A.E., R. Keizer en P.A. Dykstra (2012) The men behind economically successful women: A focus on Dutch dual-earner couples. *Géneros, Multidisciplinary Journal of Gender Studies*, 1(2): 156-187.
- Lareau, A. (2000) Social class and the daily lives of children: A study from the United States. *Childhood*, 7(2): 155-171.
- Lareau, A. (2011) *Unequal childhoods: Class, race, and family life: Second edition with an update a Decade later*. Berkeley: University of California Press.
- Leidy, M.S., T.J. Schofield en R.D. Parke (2012) Fathers' contribution to children's social development. In: N.J. Cabrera en C.S. Tamis-LeMonda (red.) *Handbook of Father Involvement. Multidisciplinary perspectives*. Second Edition. London: Routledge, 151-167.
- Malmberg, L-E. en E. Flouri (2011) The comparison and interdependence of maternal and paternal influences on young children's behavior and resilience. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 40(3): 434-444.
- Mare, R.D. (2011) A multigenerational view of inequality. *Demography*, 48: 1-23.
- Mayer, K.U. (2009) New directions in life course research. *Annual Review of Sociology*, 35: 413-433.
- McLanahan, S. (2004) Diverging destinies: How children are faring under the second demographic transition. *Demography*, 41(4): 607-627.
- Merton, R.K. (1968) *Social theory and social structure*. New York: The Free Press.
- Miklikowska, M., B. Duriez en B. Soenens (2011) Family roots of empathy-related characteristics: The role of perceived maternal and paternal need support in adolescence. *Developmental Psychology*, 47(5): 1342-1352, DOI:10.1037/a0024726.
- O'Rand, A.M. (2002) Cumulative advantage theory in life course research. *The Gerontologist*, 22: 14-20.
- Pancsofar, N. en L. Vernon-Feagans (2006) Mother and father language input to young children: Contributions to later language development. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27: 571-587.
- Paquette, D. (2004) Theorizing the father-child relationship: Mechanisms and developmental outcomes. *Human Development*, 47: 193-219.
- Park, H. en A.S. Lau (2015) Socioeconomic status and parenting priorities: child independence and obedience around the world. *Journal of Marriage and Family*. DOI: 10.1111/jomf.12247.
- Perelli-Harris, B., W. Sigle-Rushton, T. Lappégård, M. Kreyenfeld, C. Berghammer en R. Keizer (2011) The educational gradient of nonmarital childbearing in Europe: emergence of a pattern of disadvantage? *Population and Development Review*, 36(4): 775-801.
- Pong, S.-L., J. Dronkers en G. Hampden-Thompson (2003) Family policies and children's school achievement in single-versus two-parent families. *Journal of Marriage and Family*, 65: 681-699.
- Roy, K. (2014) Fathering from the long view: Framing personal and social change through life course theory. *Journal of Family Theory & Review*, 6(4): 319-335.
- Sameroff, A.J. en M.J. MacKenzie (2003) Research strategies for capturing transactional models of development: The limits of the possible. *Development and Psychopathology*, 15(3): 613-640.
- Saraceno, C. en W. Keck (2010) Can we identify intergenerational policy regimes in Europe? *European Societies*, 12(5): 675-696.
- Sarkadi, A., R. Kristiansson, F. Oberklaid en S. Bremberg (2008) Fathers' involvement and Children's developmental outcomes: a systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica*, 97(2): 153-158.
- Schacht, P.M., E.M. Cummings en P.T. Davies (2009) Fathering in family context and child adjustment: A longitudinal analysis. *Journal of Family Psychology*, 23: 790-797.

- Settersten Jr., R. (2009) It takes two to tango: the (un)easy dance between life-course sociology and life-span psychology. *Advances in Life Course Research*, 14: 74-81.
- Settersten, R. en D. Cancel-Tirado (2010) Fatherhood as a hidden variable in men's development and Life courses. *Research in Human Development*, 7(2): 83-102.
- Shannon, J.D., C. Tamis-LeMonda en N.J. Cabrera (2007) Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: From toddlers to pre-K. *Applied Developmental Science*, 11(4): 208-213.
- Zvara B.J., S.J. Schoppe-Sullivan en C. Kamp Dush (2013) Fathers' involvement in child health care: Associations with prenatal involvement, parents' beliefs, and maternal gatekeeping. *Family Relations*, 62: 649-661.

Over de auteur

Renske Keizer is bijzonder hoogleraar Pedagogiek, in het bijzonder de rol en pedagogische betekenis van vaderschap, aan de Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam (UvA). De leerstoel is ingesteld door de Stichting Vader Kennis Centrum. Daarnaast is zij universitair hoofddocent Empirische Sociologie aan de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR). Zij doet onderzoek naar vaderschap en ouderschap in internationaal vergelijkend perspectief, en naar dynamiek in partnerrelaties. Haar onderzoek bevindt zich op de snijvlakken van sociologie, demografie, psychologie en pedagogiek. Centraal in haar werk staat de toepassing van de theoretische benadering van de levensloop op het gedrag en het welbevinden van individuen, gezinnen en families.
E-mail: keizer@fsw.eur.nl; r.keizer@uva.nl

